

**Умови розвитку творчих здібностей
у майбутніх учителів трудового навчання та технологій**

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано актуальність проблеми розвитку творчих здібностей у майбутніх педагогів, у цілому, та вчителів трудового навчання та технологій, зокрема; наведено визначення понять творчості та креативності; здійснено аналіз якостей, притаманних творчій особистості; окреслено мету розвитку творчих здібностей студентів; визначено об'єктивні та суб'єктивні умови розвитку творчих здібностей.

Ключові слова: педагогічний заклад вищої освіти, учитель трудового навчання та технологій, творчість, креативність, творчі здібності, творча особистість, умови розвитку.

Abstract. The article theoretically substantiates the urgency of the problem of development of creative abilities of future teachers, in general, and teachers of labor training and technology, in particular; definitions of creativity and creativity are given; the qualities inherent in the creative personality are analyzed; the purpose of development of students creative abilities is outlined; objective and subjective conditions for the development of creative abilities are defined.

Keywords: pedagogical institution of higher education, teacher of labor training and technology, creativity, creativity, creativity, creative personality, conditions of development.

Постановка наукової проблеми. Соціально-економічні перетворення у сучасному суспільстві, що зумовлюються процесами міжкультурної інтеграції, вимагають певних змін в освітньому процесі та модернізації національної системи освіти. У цьому контексті особливо актуальними є проблеми професійної підготовки педагогів, першочерговим завданням яких є навчання й виховання молодого покоління. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті наголошено на необхідності якісної підготовки висококваліфікованих, творчо розвинених, конкурентоспроможних фахівців, здатних навчатися впродовж життя, створювати і розвивати матеріальні та духовні цінності громадянського суспільства. Окреслені завдання безпосередньо стосуються системи фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, оскільки від них залежить творчий розвиток їхніх учнів, формування духовної культури, світогляду, активної життєвої позиції [5, с. 55]. Відтак, для підготовки нової генерації педагогів нагальною потребою є необхідність розроблення комплексу теоретичних і методичних умов забезпечення цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема творчості була завжди в центрі уваги науковців і практиків. Її феномен розкрито в працях А. Арнольдова, М. Барга, М. Бахтіна, Н. Бердяєва, В. Біблера, Л. Буєвої, Г. Буша, Т. Волобуєвої, Дж. Гілфорда, Ю. Давидова, Б. Кедрова, В. Моляко, Я. Пономарьова, В. Роменця, Б. Сорокіна, В. Степуна, А. Шумиліна та ін. У дослідженнях К. Абульханової-Славської, В. Андрєєва, А. Асмолова, Ф. Баррона, Г. Батищева, Д. Богоявленської, В. Дружиніна, А. Маслоу, К. Роджерса, М. Ярошевського відзначено наявність взаємозв'язку між творчістю й саморозвитком особистості. Психолого-педагогічні аспекти творчого розвитку та самореалізації особистості висвітлено в наукових працях В. Андрєєва, В. Загвязинського, М. Махмутова, В. Моляко, В. Риндак, Ю. Сенько, С. Сисоєвої, М. Скаткіна, Т. Сущенко, Т. Шамова, Н. Яковлевої та ін.

Аналіз наукової літератури показав, що проблеми підготовки педагогічних кадрів, формування їхнього творчого потенціалу, розвитку важливих творчих здібностей, якостей, умінь, стилю мислення, діяльності висвітлюються в багатьох наукових дослідженнях. Серед них визначаються певні напрями, що відображають окремі аспекти: питання професійної підготовки вчителів (І. Зязюн, О. Дубасенюк, Н. Кічук, Т. Люріна, В. Семиченко та ін.); дослідження ефективних способів і методів розвитку творчої особистості в умовах естетичної діяльності (Н. Миропольська, Г. Падалка, Л. Хлебнікова та ін.); формування духовного потенціалу студентської молоді у процесі професійної підготовки (В. Воєводін, О. Олексюк, М. Ткач та ін.); готовність майбутнього вчителя до творчої діяльності (В. Васенко, О. Гришина, Л. Мільто, В. Сирота, Л. Спирін та ін.); ефективні форми та методи розвитку творчих здібностей майбутніх учителів (Г. Костюк, О. Леонтєв, Ю. Пелех та ін.).

Значний інтерес викликають роботи науковців і практиків О. Абдуллої, В. Андрієвської, Ю. Бабанського, Є. Белозерцева, В. Кан-Калика, В. Сагарди, М. Шкіля та ін., в яких висвітлюються проблеми підготовки студентів педагогічного закладу вищої освіти (ЗВО) до професійної діяльності, вивчаються умови формування й розвитку творчості вчителя тощо.

Проте аналіз стану фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій дав змогу виявити низку суперечностей, що мають місце у процесі формування творчих здібностей розглянутих фахівців, а саме: між необхідністю розвитку творчих здібностей особистості учня та недостатнім рівнем підготовки до такої діяльності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій; між традиційним розумінням творчого потенціалу як інтегративної основи фахової підготовки вчителя трудового навчання та технологій та недостатньою розробленістю педагогічних технологій, спрямованих на створення умов для розвитку у нього відповідних творчих здібностей.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні актуальності проблеми розвитку творчих здібностей у майбутніх педагогів, у цілому, та вчителів трудового навчання та технологій, зокрема, та визначенні об'єктивних і суб'єктивних умов їх розвитку.

Виклад основного матеріалу. Розвиток творчих здібностей у майбутніх педагогів, у цілому, та вчителів трудового навчання та технологій, зокрема, – одна з актуальних проблем сучасної педагогічної освіти. Найуспішніше творчі здібності розвиваються в спільній діяльності викладача і студента під час вирішення проблем і проблемних завдань в умовах різноманітних форм творчої діяльності. Існує позитивний взаємозв'язок між успішною професійною самореалізацією педагога й успішністю самореалізації студентів у навчанні та розвитком їх творчої готовності до майбутньої професійної діяльності. Майбутні педагоги мають уміти мислити, аналізувати, творчо підходити до вирішення проблемних ситуацій, які супроводжують процеси професійного становлення й особистісного розвитку. Тому викладачеві недостатньо самому бути творчим, необхідно заохочувати до творчості й своїх вихованців, тобто недостатньо самому реалізуватися в професії, а слід сприяти створенню передумов для творчої самореалізації особистості майбутнього фахівця. Викладач має навчити своїх студентів оволодінню методами, стратегіями, технологіями успішної самореалізації в навчальній та майбутній професійній діяльності.

Метою студента в цьому випадку є активне творче пізнання, механізм якого відповідає науковому дослідженню (проблема, гіпотеза, доведення, висновок). Засоби викладача й студента в такому випадку частково або повністю збігаються.

У вузькому сенсі, творчість – людська діяльність, що породжує щось якісно нове, яке ніколи раніше не існувало та має суспільно-історичну цінність. У більш широкому і досить поширеному в психології сенсі, творчість становить будь-яку практичну або теоретичну діяльність людини, під час якої виникають нові, зокрема для суб'єкта діяльності, результати знання, рішення, способи дії, матеріальні продукти. Творчість має власні критерії оцінки, шкалу цінностей, психофізичну структуру, суб'єктивне та об'єктивне значення в розвитку особистості. Розуміння природи творчості невіддільне від розгляду психолого-фізіологічних особливостей особистості індивіда. Поняття творчості передбачає особисте начало та вживається переважно стосовно діяльності людини [5, с. 55-56]. У свою чергу, здатність до творчості передбачає сукупність властивостей та якостей особистості, необхідних для успішного здійснення діяльності творчого характеру, пошуку оригінальних, нестандартних рішень у різних її видах. Творча особистість – особистість, здатна до творчо-інноваційної діяльності та самовдосконалення.

Варто зазначити, що в розгляді проблеми розвитку творчих здібностей важливого значення набуває креативність, концепція якої як універсальної пізнавальної творчої здібності була розроблена психологами Дж. Гілфордом та Е. Торренсом [4, с. 92]. Дж. Гілфорд розрізняв конвергентне та дивергентне мислення. Дивергентне мислення є основою творчості, воно допускає можливість безлічі шляхів вирішення проблеми; конвергентне передбачає єдине вірне рішення. Він виокремлює такі параметри креативності: здатність до виявлення і постановки проблем; здатність до генерування великою числом ідей; гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї; оригінальність – здатність відповідати на подразники нестандартно; здатність удосконалити об'єкт; здатність вирішувати проблеми, тобто здатність до аналізу й синтезу [2, с. 186]. Психолог Е. Торренс визначає творче мислення як процес, що передбачає усвідомлення труднощів, проблем, інформації, що не вистачає; висунення припущень і формулювання гіпотез, їх оцінки; можливості їх перегляду та перевірки; узагальнення результатів.

Низка науковців, зокрема, І. Бех, Д. Богоявленська, О. Грабовський, І. Кучерявий, В. Лихвар, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко та ін., зазначають, що творчі здібності ґрунтуються на продуктивному мисленні, розкриваються через визначення понять інтелекту, обдарованості, творчого потенціалу [5, с. 57]. Дослідники виокремлюють такі основні складові творчої особистості: творча спрямованість, творчий потенціал, індивідуально-психологічна своєрідність. Науковцями також визначені основні компоненти творчості, зокрема:

- інтелектуальний (інтуїція, гнучкість і швидкість мислення, уява, широта знань);
- перцептивний (спостережливість, особлива концентрація уваги);
- характерологічний (прагнення до відкриттів, до володіння фактами, безпосередність, здатність дивуватися).

Відомо, що творчі здібності студента виявляються в тому, наскільки він нетрадиційно підходить до вирішення тих чи інших питань, відмовляється від загальноприйнятих шаблонів, урізноманітнює свою діяльність, проявляє ініціативу, активність і самостійність. Творчу особистість характеризують такі риси як, готовність до ризику, незалежність суджень, пізнавальна пунктуальність, самобутність, сміливість уяви й думки, почуття гумору і т.д.

Серед якостей творчої особистості можна виокремити такі:

- світоглядні: переконаність, непримиренність, здатність відстоювати свою творчу позицію;
- моральні: чесність, відданість принципам гуманістичної моралі, скромність, сміливість, рішучість;
- естетичні: здатність досягнути гармонію простоти й краси людських відносин;
- індивідуальні особливості: працездатність, темп діяльності, характеристики стилю творчої діяльності.

Для розвитку творчих здібностей у студентів необхідне сприятливе стимулююче середовище, культурна і творча атмосфера, об'єктивні та суб'єктивні умови.

Об'єктивні умови пов'язані з реальною системою (умови середовища), в якому здійснюється процес навчання. До них належать: адекватні засоби навчання, наукова обґрунтованість методичних рекомендацій і вказівок, матеріально-технічна оснащеність процесу навчання, позитивний емоційно-психологічний клімат у колективі. До об'єктивних чинників також відносяться соціально-економічні умови життя та діяльності, якість отриманої освіти протягом життя.

Суб'єктивні умови розвитку творчих здібностей відображають суб'єктивні образи узгоджених між собою результатів, яких прагнуть викладач і студент. Серед них виокремлюємо: мотиви, спрямованість, здібності, компетентність, уміння приймати оперативні рішення в нестандартних ситуаціях, прагнення до творчості, розвинена інтуїція, володіння сучасними концепціями підготовки фахівця з вищою освітою, рівень загальної культури.

Розвиток творчих здібностей студентів здійснюється в єдності внутрішніх і зовнішніх передумов: актуальні перетворювальні здібності студентів, включені в освітній процес, прагнення до оволодіння знаннями й до саморозвитку, ціннісні орієнтації та інтереси; зовнішня необхідність, зумовлена об'єктивною потребою і затребуваністю суспільством, конкретною соціальною структурою певного рівня розвитку висококваліфікованих фахівців; характер діяльності, що забезпечує творчий розвиток суб'єкта залежно від його ролі в конкретному процесі. Водночас, можна зробити висновок, що люди, які досягли визначних успіхів, окрім творчих здібностей, мають володіти й наполегливістю у виконанні намічених планів, активністю, організаторськими здібностями, умінням захистити отримані результати.

На підставі вищезазначеного можна сформулювати такі умови розвитку творчих здібностей у майбутніх учителів трудового навчання та технологій;

- розвиток інтуїції студентів;
- формування у студентів упевненості в своїх силах, віри у власні здібності;
- стимулювання студентів до самостійного добору цілей, завдань, способів і засобів їх вирішення; актуалізація особистісного саморозвитку – найважливіша умова ефективності розвитку творчих здібностей;
- використання технологій творчого розвитку особистості, проблемних методів навчання,

які стимулюють у студента установку на відкриття нового знання самостійно або за допомогою викладача;

- інтелектуалізація змісту професійної освіти (сприяння розвитку творчих здібностей особистості шляхом формування та закріплення стійких інтелектуальних якостей);

- формування чутливості до суперечностей, уміння виявляти та свідомо формулювати їх; протиріччя є однією з основних рушійних сил у розвитку творчих здібностей;

- створення сприятливого соціально-психологічного клімату, сприятливого демократичного середовища; в освітньому процесі слід дотримуватися принципу створення позитивних емоцій (переживання успіху, радість, симпатії, здивування і т.д.); негативні емоції сприяють придушенню творчої активності, не стимулюють розвиток творчих здібностей.

Висновок. Таким чином, розвиток творчих здібностей майбутнього вчителя трудового навчання та технологій передбачає динамічний неперервний процес видозміни індивідуальних властивостей та якостей, що відбувається у відкритій, цілісній системі його особистості під час активної навчально-творчої діяльності [5, с. 59]. Відтак, педагогічний заклад вищої освіти виконує роль професійного орієнтиру студента в майбутньому житті, визначаючи його життєву стратегію, плани і в цілому соціальне самопочуття. Сприяє формуванню знань, умінь, навичок, особистісних властивостей та якостей майбутніх учителів трудового навчання та технологій, їх творчих здібностей, які в подальшій професійній мобільності забезпечать успішне виконання професійних функцій.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
2. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. СПб.: Питер, 2008. 308 с.
3. Ермолаева-Томина Л.Б. Психология художественного творчества: учеб. пособие для вузов. М.: Академический проект, Гаудеамус, 2003. 304 с.
4. Марущак О., Бербега І., Бойчук С. Розвиток творчого мислення під час навчання основ дизайну як засіб професійного становлення майбутніх учителів трудового навчання та технологій. *Science, research, development. Pedagogy. #13*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30-31.01.2019 р., м. Берлін). Warszawa, 2019. С. 92-96.
5. Марущак О., Савлук В., Свята М. Формування творчих здібностей майбутніх учителів трудового навчання та технологій засобами декоративно-ужиткового мистецтва. *Science, research, development. Pedagogy. #14*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (27-28.02.2019 р., м. Лондон). Warszawa, 2019. С. 55-59.
6. Марущак О.В. Методи продуктивного навчання в художньо-конструкторській підготовці майбутніх учителів трудового навчання. *Актуальні проблеми виробничих та інформаційних технологій, економіки і фундаментальних наук*. Вінниця: ТОВ «Планер», 2009. Вип. VI. С. 509-512.
7. Марущак О.В., Луп'як Д.М. Формування проектної культури майбутнього вчителя технологій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 2015. Вип. 51. С. 174-179.
8. Ярощук Л. Творча особистість майбутнього вчителя: теоретичні аспекти становлення. *Гірська школа Українських Карпат*. 2013. № 8-9. С. 146-148.